

Smaastykker.

3.

Efterslæt af Efterretninger om Historiografen Vitus Bering.

Ved H. F. Rørdam.

Neppe vilde jeg være kommen tilbage til det i Overskriften nævnte Emne, hvormed 1ste Bind af nærværende Række af Hist. Tidsskrift aabnedes, hvis Dr. J. Fridericia ikke i Rigsarkivet i Stockholm havde fundet nogle ret interessante ny Oplysninger om Planen til at gøre Vitus Bering til svensk Historiograf. Disse Oplysninger har nævnte Videnskabsmand for flere Aar siden velvillig stillet til min Raadighed. Jeg mener da, at de bør komme for Lyset, og idet det herved sker, benytter jeg Lejligheden til at modtage nogle andre hidtil oversete Smaannotitser vedrørende Berings Livsforhold eller hans Værkers Skjæbne.

Som det vil erindres, havde Kong Carl Gustav under et Ophold paa Vitus Berings Ejendom Lundegaard tidlig paa Foraaret 1658 gjort den belevne og højt dannede Ejermands Bekjendtskab, og ved den Lejlighed tilbød ham at blive svensk Historiograf. Bering havde svaret, at han kunde være meget tilbøjelig til at modtage en saadan Post, dersom der maatte blive ham anvist Indtægter, hvoraf han kunde leve, naar han mistede, hvad han havde fra Danmark, og naar han maatte blive fritagen for at skildre sit Fædrelands Ydmygelse, men derimod maatte holde sig til andre Partier af Sverigs berømmelige Historie. Det er dette Forslag, der indtrængende støttes ved følgende Forestilling fra den svenske Konges højt betroede

Mænd, Sten Bjelke og Peder Julius Coyet, der i Anledning af de Underhandlinger, som Roskilde-Freden foranledigede, i Slutningen af Marts 1658 opholdt sig i Kjøbenhavn ¹⁾).

Stormechtigste Konungh,
Allernådigste Herre,

Att Eders Kongl. May:^{tt} wij medh denna wår vnderdånigste skrifwelsze antråde, där till hafwer Osz beweckt breffbringaren Vitus Beringer, som för detta Kongl. May:^{ttz} i Danmark *Historicus* warit hafwer och ännu *Canonicus* i Roskildh är. Hwilken såsom E:^s Kongl. M:^{tt} sigh nådigst hafwer låtit behaga för desz *Historico* här effter att wela brucka og *employera*: Altså erkänner han sådan Konglig ynnest och nåde medh största wyrdnad och emoth E:^s Kongl. M:^{tt} på dedh vnderdånigste sigh betackar; önskandes där iempte att vare uthi den *Estat*, att han sådan tjänst således förträda kunde, som dedh sigh ägnade och borde. Men efftersom han, noga öfwerläggiandes, hwad sådan *charge* egentligh fordrar, åthskillige swårigheter där uthi för sigh finner, enkannerligen där han något angående Dansche wäsendet skulle skrifwa (hwilkedh han såsom *Historicus* icke wäl kunde förbygå), aldenstundh han detta antingen medh sitt fäderneslands *blame* och förkleningh göra måste, eller och icke medh den *vivacitet* och *vigueur*, som dedh sigh borde E:^s Kongl. M:^{ttz} *glorieuse actioner* och bedriffter, om hvilke hele världen betygar, uthi detta falledh vthföra kunne, hwar aff dedh ene honom hoos hans *nation*, dedh andre hoes E:^s Kongl. M:^{tt}, både tu hoos alle rättsinnige och sannings älskande skulle straffwärdigh göra. Där till och detta kommer, att *Historici* nampnet på Swensche sijdan honom hoos sine Landzmän till äfwentyr stor *invidie* och haat förorsaka kunne och lätteligen tillfälle gifwa vnder denne *prætexten* honom uthur *Canonicaten* i Roskildh att sättia: Så är han genom slijke *considerationer* mehta *embarasseradh*, så att han icke weeth, huruledes han sådan beställningh wäl antaga kan. Likwäl emedan han stor begärligheet till E:^s Kongl. M:^{ttz} tjänst och desz föruthan en stor

¹⁾ Orig. i det svenske Rigsarkiv, Acta Danica.

deel aff sin wälfärdh uthi sitt Huus i Lunden nedsatt hafwer:
 Ty åstundar han dedh E:^s Kongl. M:^{tt} nådigst måtte behaga
 honom i ställedh för *Historici* beställningh med något *Canonicat*,
 som framdeles i Londische Stifftedh kunde *vacant* och öppet
 blifwa, benåda: Där medh han da uthi rooligheet kunne blifwa
 boendes, och sitt vppehälle hafwa, skrifwandes såsom en E:^s
 Kongl. M:^{tz} vnderståthe antingen *antiquitates Gothico-Vandalicas*,
 där till många effterrättelszer han vidh handen hafwer, eller
Bellum Polonicum, och slijke saker *eleganti carmine*, hwarigenom
 E:^s Kongl. May:^{tz} *Heroische actioner posteriteten* tillbörligen skole
 kundgiorde blifwa. Hwilkedh E:^s Kongl. May:^{tt} i vnderdånigheet att
 kunna *insinuera*, hafwer han företagit till E:^s Kongl. May:^{tt} sielff
 sigh att begifwa och aff Osz begärt, dedh Wij honom förmedelst
 vår vnderdånigste *intercession* där till anledningh gifwa wille.
 Hwarför kunne hoos E:^s Kongl. May:^{tt} Wij icke vnderlåta medh
 vår vnderdånigste föreskrift att komma, ödmukeligst bediandes.
 dedh E:^s Kongl. May:^{tt} i nåder wille hans *desiderier* vpptaga
 och den försäkringh fatta, att hwad Kongl. ynnest i sådan
 måtto honom nu wedersfahres, han Beringer dedh således an-
 wändandes warder, att E:^s Kongl. May:^{tt} där aff nådigst behagh
 och åthnöye hafwa lærer, hilst effter uthi denne Hans ödmuke
 begäran sielff desz *generositet* sigh märkia låter, och han desz
 föruthan gode tjänster att kunna göra nogsampt för desz be-
 römde lärdom och skickeligheet *capabel* är, såsom dedh Eders
 Kongl. May:^{tt} sielff nådigst dömandes warder. Wij twifle icke,
 att ju E:^s Kongl. May:^{tt} denne vår *intercession* med nåder för-
 märeckier, hilst effter wij försäkrade äre om E:^s Kongl. May:^{tz}
 nådige benägenheet emoth honom och alle perszoner aff slijka
qualiteter og gåfwor. Vthi denne vnderdånige tillförsicht sluthe
 Wij, och E:^s K. M:^{tt} Gudz Alzwoldige beskydd till långwarigt
 och lyckeligt Regemente troovnderdånigst befalle och förblifwe,
 så länge wij lefwe,

Allernådigste Konungh

Eders Kongl. May:^{tz}

Allervnderdånigsta och trognaste

vnderståter

Aff Köpenhambn den

30. Martij A^o 1658.

Sten Bielke mpp. P. J. Coyet.

Det her fremsatte Forslag maa man antage, at Carl Gustav i alt Fald i Hovedsagen har billiget, da man finder, at han virkelig — hvad hidtil har været ubekjendt — har tillagt Vitus Bering et Kanonikat og et Vikarie i Lund som Løn for forventede Tjenester. I den svenske Rigsregistratur findes nemlig følgende Brev:

Wij Carll Gustaff etc. Göre witterligit, at wij hafwe af gunst och nåde vndt och effterlåtitt, efftersom wij och her med och i detta vårt öppne Brefz Krafft i anseende af den huld och troheet, som vår troo vndersåthe *Vitus Bering* osz, vår Elskelige Gemål och Lijfzarfwingar sampt Sweriges Crono stedze bewijsandes worder, honom vndt och effterlåtitt den *Præbenden* Hwellinge och den *vicariaten* eller *Altare S. Annæ*, som *Salomon Gutfeldt* tilförene haft hafwer och vnder *Lundens* i Skåne *Capittel* belegne, desz inkomster at nyttia, bruka och behålla på samma sett och wilkor, som den förrige *possessoren* sådant innehafft och åthniutitt hafwer och the andeliga godzen förr detta effter *Capitels* ordningen äre hafde och nyttjade wordne. Wij biude och befalle fördenskul etc. *Göteborg*, 25. Maj 1658.

Ved de saaledes fremkomne Oplysninger bliver der noget mere, end det ved første Øjekast synes, i den af Provst Vitus Bering i Ollerup i hans „*Delineatio stirpis Beringianæ*“ fremsatte, noget skrydende Bemærkning om hans ældre Navnefælle, nemlig at „Vitus Bering blev en berømmelig Professor i 3 Kongeriger Tid efter anden, først i Frankrige, dernæst i Sverig, for det tredie tilsidst i Danmark, og Laureatus Poeta i Rom“. Thi er end denne Bemærkning ingenlunde korrekt, saa er det dog nu godtgjort, at Bering til forskjellig Tid virkelig har oppebaaret Løn fra de nævnte Riger¹⁾.

Skjønt Bering saaledes maa siges 1658—60 at have været i svensk Tjeneste, formindskede denne Omstændighed dog ikke den Yndest hos Frederik III og Christian V, som han senere kunde glæde sig ved. Hans Historie minder i saa Henseende noget om Hannibal Sehesteds. At den almindelige Bevidsthed

¹⁾ Om Frankrig se Hist. Tidsskr. 5. R. I, 641.

har tillagt Bering en ualmindelig Indflydelse paa de højeste Steder, turde fremgaa af, hvad den bekjendte M. Søren Povlsen Gotlænder i Slangerup 1664 fortæller om en Præst i hans Provsti, der ikke var ganske rigtig i Hovedet, og hvis Forvirring bl. a. ytrede sig derved, at han paa Prædikestolen, efter at have bedet for Kongen og det kongelige Hus, ogsaa bad for „de fire store, saasom himmelske Fyrster“, nemlig Ærkebisen (Svane), Sekretæren (Erik Kragh), M. Vitus Bering og Kansleren (Peder Reetz), og for de fire jordiske Fyrster, af hvilke dog kun to nævnedes, nemlig Hans Schack og Otto Powisch¹⁾).

Det er bekjendt, at i den nærmeste Menneskealder efter 1660 gik mange Adelsgodser over i borgerlige Hænder ved den yderlige Forarmelse, hvori saa mange Adelslægter nedsank som Følge af Godsernes Ødelæggelse under Krigen og de adelige Privilegiers Indskrænkning. Flere af den lærde Stand opnaaede derimod — om end ikke altid til nogen varig Glæde for dem selv — at blive Besiddere af slige Godser, der udlagdes dem for Fordringer i insolvente Adelsboer. Et herhen hørende Aktstykke vedrører Vitus Bering. I „Sjælandske Indlæg“ findes nemlig et Andragende til Kongen, dat. 9. Juli 1663, hvorved Margrete sl. Dr. Jørgen Fuirens, Peder Scavenius paa Universitetets Vegne, Vitus Bering paa sine umyndige Børns Vegne, Hans Svane paa Præsteenkassens Vegne, og Anne sl. Dr. Jacob Matthiesens ansøge om kgl. Konfirmation paa det Pant i Jordegods, der var udlagt dem som Sikkerhed for Penge, de havde indestaaende i Selsø Gods. Ansøgningen blev bevilget ved kgl. aabent Brev af 13. Juli s. A. Sagens videre Gang kan imidlertid ikke her forfølges.

Det fortjener maaske at nævnes, hvad Hr. Cand. polit. Wad har henledet min Opmærksomhed paa, at af Berings vittige Fadderbrev findes ogsaa en Afskrift med den rigtige Datering (27. Juni 1664) i Jens Bircherods hdskr. Dagbog for 1664, indeholdende enkelte, om end ikke meget betydelige Afvigelser fra den udgivne Text.

Da det Spørgsmaal efter Berings Død laa for, hvorledes

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. III, 87.

hans efterladte Haandskrift til „Florus Danicus“ kunde komme frem for Lyset, ses baade hans Enke og hans Svigersøn, Bolle Luxdorph, at have konkurreret om at faa dette Hverv overdraget paa Grund af de pekuniære Fordele, som antoges at være knyttede dertil. Prof. Dr. E. Holm har henledet min Opmærksomhed paa, at i Sekretariatsprotokollen for 1676—77 i Geh.-Ark. findes Extrakter af de derom indgivne Andragender tilligemed de kgl. Resolutioner. Da begge Dele ere kortfattede, kunne de her anføres:

Gertrud afg. Vitus Berings begjærer, at hende og hendes Børn til Arv og Eje maa forundes det Jordegods, som af Hs. Kgl. Maj. til hendes Mand til et historisk Værk at lade trykke er blevet udlagt, og at der andre Midler maa forordnes til dette Brug, som og en anden befales til det at forfærdige; desligeste at hun og hendes Børn i lige Maade maa nyde den Gaard i Farum til Ejendom, som Hs. Kgl. Maj. hendes Mand givet haver. Den 1. Maj (1676).

Afslaget, efterdi hun bekjender det historiske Værk ej udi Værk at kunne stille. Den 10. Maj.

Ceremonimester Lyxdorph begjærer for sig og sine Arvinger til Ejendom at maa nyde, for det historiske Værk forsvarligen at lade forfærdige, det Jordegods, til Vitus Bering derfor var udlagt, saa vel [som] og den Gaard i Farum, i Steden for to eller tre Gaarde, som bemeldte Bering af forskrevne Gods saact haver.

Bevilget, dersom Lyxdorph det historiske Værk vil lade forfærdige, som det bør at være.

Til den sidst anførte Resolution slutter sig den i 1ste Bind, S. 89, meddelte kgl. Befaling af 20. Maj 1676 til Luxdorph om at affordre Berings Stervbo „de danske Kongers Krøniker“ og snarest mulig befordre samme til Trykken, naar de først vare gennemsete af dertil udnævnte Kommissærer. Luxdorph tog sig med megen Iver af Sagen, thi under 3. Juni 1676 indgav han en Ansøgning om, at Kongen vilde lade sig behage at ordinere Kommissærer „til at revidere de danske

Kongers Krøniker, som sl. Vitus Bering haver forfærdiget, og allernaadigst befale dem at gjøre det til Ende til en vis Tid, som lettelig synes at kunne forrettes udi to Maaneders Tid eller mindre“. Tillige gjorde han Forslag paa de Mænd, som formentes egnede til dette Hverv, og det var de samme, som under 23. Juni s. A. virkelig bleve udnævnte, med Undtagelse af at Luxdorph havde foreslaaet M. Villum Lange i Steden for Dr. Thomas Bartholin¹⁾).

Som en klog Mand, der kjender den menneskelige Skrøbelighed, havde Luxdorph foreslaaet, at der skulde sættes Kommissærerne en vis Tid til Fuldendelse af Gjennemsynet. Men dette Punkt blev dog forbigaaet i Kommissoriet, og Følgen blev som bekjendt, at Sagen trak saaledes i Langdrag, at Luxdorph aldrig fik Enden paa den at se. I Aaret 1683 maa der imidlertid have været Udsigt til, at Trykningen kunde gaa for sig i en nær Fremtid. Jeg skal her minde om, at nuværende Gehejmearkivar Jørgensen i sin Tid i Tidsskriftet „For Ide og Virkelighed“ 1869, S. 294—95, under Oplysninger om „en paatænkt Udgave af Vedels Saxo under Christian V“ ogsaa meddelte et kgl. Reskript af 27. Marts 1683 til Rentekammeret, hvori det hedder: „Vide maa I, at vi allern. haver bevilget, at et Tusende Ris Papir, som vores Kancelliraad og Kammersekretær Bolle Luxdorph til Sørupgaard har fornøden til de gamle danske Kongers Krønike at lade trykke paa, maa toldfri hid indpassere“. Hertil bemærker Jørgensen: „Hvad der blev trykt paa denne halve Million Ark Papir, er ikke godt at vide, Saxos Krønike var det i alle Tilfælde ikke“. Efter hvad der nu foreligger, kan der neppe rejses Tvivl om, at det er Berings Værk, angaaende hvis forestaaende Trykning der er Tale. Men det var jo dog først efter Luxdorphs Død, at Værket endelig 1699 udkom fra det Bogtrykkeri, som Kingo havde anlagt i sin Bispegaard i Odense²⁾).

Til Slutning kan det endnu berøres, at af den Biografi af

¹⁾ Luxdorphs Ansøgning findes i Sjæl. Indlæg 1676 B.; jvfr. det kgl. Kommissorium af 23. Juni 1676 i 1ste Bind, S. 94—95.

²⁾ Jvfr. Engelstoft, Odense Bys Historie, 2. Udg., S. 574.

Mag. Peder Bering, Sognepræst i Verninge og Kjøng i Fyn, som findes hos Bloch, Den fynske Gejstligheds Historie II. 256 ff., fremgaar, at denne Mand, der var langt ude beslægtet med Vitus Bering, blev antagen til Lærer for dennes Sønner og efter hans Død fremhjulpen af Vitus Berings formaaende Venner, saa han ikke blot 1676 blev Sognepræst i Verninge, men ogsaa senere ved den ovennævnte Bolle Luxdorps Hjælp fik Kjøng Sognekald annekteret til Verninge, hvorved han opnaaede at nyde Indtægten af to Præstekald, som ellers baade før og siden have bestaaet som særskilte Embeder.

4.

Tillæg til Afhandlingen om Eggert Frille

i Hist. Tidsskrift 5. R. V. 1 ff.

Af W. Møllerup.

Forskjellige Træk hos Eggert Frille tyde hen paa, at han i Dannelse og Kundskaber har staaet over de fleste af sine samtidige Standsfæller. Den Lethed, hvormed han fører Pennen og finder det rette Udtryk for sine Tanker og Følelser, den Slagfærdighed i Dialogen, hvorom hans Deltagelse i forskjellige politiske og juridiske Forhandlinger bære Vidnesbyrd, endelig hans Interesse for boglige og videnskabelige Sysler, hvorom der endnu findes et smukt Bevis i et paa Universitetsbibliotheket opbevaret Haandskrift ¹⁾, synes at vidne om, at han har modtaget en højere Dannelse, end der dengang sædvanlig blev Adelsmænd til Del. Denne Formodning stadfæstes ved en Notits i de af Professor Daac for nylig udgivne Matrikler over nordiske Studerende ved fremmede Universiteter ²⁾. Blandt de Nordboer, som 1419 bleve indskrevne ved Rostocks Universitet, nævnes en Eggardus Christierni, som efter al Sand-

¹⁾ Se min Afhandling S. 13, Anm. 1. Bibliotheksass. Gjellerup har gjort mig opmærksom paa, at Originalen endnu findes paa Universitetsbibliotheket.

²⁾ 1. Hefte, Christiania 1885.